

«QUAN ES DIFONEN MÉS LES
MENTIDES QUE ELS FETS REALS,
EL SISTEMA DEMOCRÀTIC
S'ENSORRA»

Carme Colomina, investigadora sènior
i editora, CIDOB

EN CONVERSA AMB

María Ressa, periodista filipina i directora
de *Rappler.com*, guardonada amb el premi
Nobel de la Pau 2021

MARÍA RESSA

(Manila, 1963) és directora executiva, cofundadora i presidenta de *Rappler*, el principal portal de notícies digital de les Filipines. Ressa va créixer i es va formar com a periodista als Estats Units, si bé la seva carrera professional s'ha desenvolupat a Àsia, on ha cobert entre molts altres temes el terrorisme al Sud-est asiàtic. Va ser l'encarregada de dirigir la implantació de les oficines de la CNN a les Filipines i Indonèsia. És, a més, una de les periodistes més reconegudes en l'àmbit internacional per defensar la llibertat d'expressió i d'informació en circumstàncies adverses, com les que va patir el seu país durant la presidència de Rodrigo Duterte, fet que li va valer diverses detencions, la intimidació per part del Govern i l'assetjament dels tribunals. La seva valentia i la seva enorme capacitat de comunicació la van portar a ser escollida persona de l'any per la revista *Time* el 2018, a ser guardonada amb el World Press Freedom Prize per la UNESCO el mateix any i amb el premi Nobel de la Pau el 2021, per la «salvaguarda de la llibertat d'expressió». Ha protagonitzat diversos documentals, com *Ausencia de verdad*, seleccionat al prestigiós Festival de Cinema de Sundance, o *A Thousand Cuts*, que va produir la cadena PBS el 2020 i que va obtenir un Emmy. Més recentment, ha publicat un llibre biogràfic titulat *Com plantar cara a un dictador* (Edicions 62); que va presentar-se públicament a Madrid el febrer de 2022, moment en què va tenir lloc aquesta entrevista.

Carme Colomina (CC): Bon dia, María Ressa, i moltes gràcies per honrar-nos amb la seva participació en aquesta nova edició de *Converses amb CIDOB*. Vostè és una periodista reconeguda i, a més, un símbol de la lluita per la llibertat d'expressió.

María Ressa (MR): Un plaer estar amb vostès. Gràcies per convidar-me.

CC: Deixi'm que li digui que l'he vist arquejar una cella quan en presentar-la l'he definida com un símbol... No li agrada que se la consideri així?

MR: No (riu), no... Si li soc sincera, m'entristeix pel que significa, és un clar indicatiu que vivim temps difícils per al periodisme i per a la llibertat d'expressió. No li sembla?

CC: Sí, sens dubte, coincideixo amb vostè. Actualment estem passant moments complicats per al periodisme. Una opinió que també devia compartir el jurat que li va concedir a vostè, i al també periodista rus Dmitri Muràtov, el premi Nobel de la Pau el 2021. En el seu cas, per la seva persistent defensa de la llibertat d'expressió en un difícil context per exercir de periodista, com va ser el règim de Rodrigo Duterte a les Filipines. Ens pot explicar què va significar per a vostè la concessió d'aquest premi tan important?

MR: Malauradament, que fóssim dos periodistes els qui rebéssim el premi Nobel de la Pau és, com dic, un reflex de les dificultats que està patint la professió i de les qualitats que es requereixen per exercir-la. Al meu país, les Filipines, la nostra lluita ha consistit bàsicament a continuar exercint la nostra feina. Se'ns titlla de valents, de lluitadors, però per a mi l'essència del periodisme és explicar les coses de la manera més fidel possible i sense prendre partit. Miri, hi ha gent que creu que soc anti-Duterte, i no és el cas. És molt més senzill. Em considero una periodista que coneix bé els límits que imposa la Constitució filipina i, durant el seu mandat, el Govern Duterte no va tenir cap objecció a dinamitar aquests límits i intentar que tots renunciéssim voluntàriament als nostres drets, cosa que de cap manera podríem permetre. Per això, crec que, com a periodistes, la nostra missió era assegurar-nos que tant ell com la seva administració retessin comptes, fins i tot quan per aquest motiu se'ns va voler intimidar. El seu missatge va ser molt clar, si no deixàvem de plantejar-li preguntes que no volia respondre rebríem les seves represàlies, i ja ho crec que n'hi va haver! Però vam sobreviure a la seva presidència, i crec que la concessió d'aquest premi va ser una recompensa i un reconeixement per tots els sacrificis que els periodistes hem hagut de fer, i també un reconeixement cap als filipins i cap als *rappers* –les persones afins al nostre mitjà de comunicació– amb un missatge molt clar: fer el que és correcte és sempre el camí correcte.

CC: El propòsit de la conversa d'avui és parlar de periodisme, de llibertat d'expressió, també de la crisi de la democràcia i de com les xarxes socials han alterat completament el paradigma informatiu pel fet de convertir-se en l'àmbit principal de creació d'opinió. Comencem, doncs, amb la crisi de la democràcia, que és precisament el tema central del seu darrer llibre *Com plantar cara a un dictador*, que acaba de publicar-se en català i en castellà (*Cómo luchar contra un dictador*). Miri, llegia fa poc la dada que un 70% de la població mundial encara viu sota règims dictatorials o autocràcies, cosa que significa que 5.000 milions de persones no gaudeixen de drets ni de llibertats. Creu que som realment conscients del que s'està jugant avui la democràcia a escala mundial? I, deixi'm anar una mica més enllà, pensa que els mateixos governs democràtics són conscients dels reptes als quals encara han de fer front a causa de la seva incapacitat per reduir les desigualtats, i que els enfronta cada cop més al descontentament social i polític dels seus propis ciutadans?

MR: Crec que el canvi més significatiu sobre això va tenir lloc entre els anys 2014 i 2016, quan el nostre ecosistema de la informació va canviar completament. És allò que al meu llibre anomeno «la mort de la democràcia per mil petits talls», perquè va ser el 2014 quan la tecnologia va començar a prendre el control dels mitjans i es va convertir en el genuí guardià de la informació. Quan van florir els règims democràtics, els mitjans de comunicació i els periodistes érem els encarregats de protegir l'esfera pública, creàvem les notícies i les distribuïem, per la qual cosa érem la font d'informació de referència. A més, érem fiables, perquè estàvem legalment obligats a ser-ho, ja que si difoníem notícies falses se'ns podia denunciar i portar davant de la justícia. Hi havia un exercici de rendició de comptes. Tanmateix, tan bon punt les tecnològiques es van apropiari dels fluxos de la informació –i la paradoxa és que moltes d'aquestes empreses eren estatunidenques– immediatament van defugir la responsabilitat de protegir l'esfera pública. I què va passar? Arran d'un estudi del MIT de 2018, sabem que les mentides es difonen a les xarxes almenys sis vegades més ràpid que els fets –i dic *almenys* perquè a les Filipines hem vist que el percentatge és fins i tot més alt quan s'hi inclouen elements que inciten a la por, la ira i l'odi-. Que els fets són avorrits és una cosa que els periodistes sabem perfectament, perquè precisament ens passem la vida professional intentant aconseguir que els fets siguin atractius, que interessin al públic. No és el cas de les empreses tecnològiques de què parlem, l'objectiu de les quals és, senzillament, maximitzar els seus guanys; per això han desenvolupat un model de negoci que és completament nou i que, en poques paraules, utilitza la nostra biologia en contra nostra, i pretén que seguim pendents de la pantalla el màxim temps possible. No teníem nom per a aquest model fins que va sorgir la noció de «capitalisme de vigilància».

CC: I un nou paradigma en què cada cop ens és més difícil diferenciar la veritat de la mentida...

MR: Exactament. Ara quan t'endinses en el nostre ecosistema de la informació veus que s'ha capgirat com un mitjó; la norma és que el que es presenta com a fets són mentides i les mentides es tornen fets. És el món a l'inrevés, com a la popular sèrie de televisió *Stranger Things*, en què hi ha una existència oposada al món real. Aquí és on residim ara. La mateixa estructura d'incentius d'aquest nou ecosistema de la informació premia la mentida. Se'ns recompensa per mentir i per seguir fent-ho una vegada i una altra. I encara ens sorprenem

del retrocés de les nostres democràcies? I que acabem escollint democràticament líders il·liberals? La nostra realitat compartida es basa en tres consideracions essencials: si no tens fets, no pots accedir a la veritat, i sense veritat no es pot tenir confiança. Si no compartim aquesta realitat de manera integral, no tenim democràcia, ni tampoc és possible resoldre cap repte global comú, com ara el canvi climàtic. Encara més, si no acceptem la integritat dels fets, com podem aspirar a la integritat d'unes eleccions? En les darreres dècades hem vist una reculada tant dels indicadors mundials de llibertat de premsa com dels rànquings de democràcia, i això és així perquè el nostre ecosistema de la informació permet la manipulació fàcil i barata de la democràcia a escala cel·lular, és a dir, en l'àmbit de cada individu. I una de les conseqüències d'això és que aquesta pràctica ha esdevingut un vector del poder geopolític, que cerca manipular i destrossar el sistema democràtic.

CC: Les eleccions de 2016 als Estats Units en van ser un exemple clar...

MR: El que vam veure als Estats Units el 2016 tenia com a objectiu clar la destrucció de la societat estatunidenca: la desinformació russa va atiar la política de la identitat, com, per exemple, sobre el moviment *Black Lives Matter* –incidint simultàniament sobre els que hi estaven a favor i sobre els que hi estaven en contra-, amb el clar objectiu de percutir sobre les línies de divisió de la societat estatunidenca i esquinçar socialment el país. I això és una tònica que no es limita als Estats Units, sinó que veiem que s'estén a tots els països on la política de la identitat guanya força. Veiem que un nombre cada vegada més gran de líders anti-liberals són elegits democràticament i, un cop al poder, no només corroeixen les institucions democràtiques des de dins, sinó que van un pas més enllà i busquen aliar-se amb altres líders d'altres països amb un pensament afí, de manera que, progressivament, van canviant l'equilibri del poder geopolític mundial.

CC: No sé si estarà d'acord amb la idea que aquests canvis tenen conseqüències molt diferents, i de vegades fins i tot de signe advers, ja que si bé és cert que han comportat un procés de desintermediació, una pèrdua de control sobre el discurs i sobre la veritat per part dels mitjans o fins i tot dels partits polítics, en paral·lel, i sobretot en un primer moment, també van obrir la porta perquè els ciutadans expressessin opinions diverses, un fet que els va dotar de més capacitat d'influència, quelcom que podem considerar que és un element positiu.

MR: Es refereix al període entre 2011 i 2014?

CC: Sí, exactament. Va ser després quan alguns dels que havien perdut el monopoli de la informació –especialment líders polítics– van aprendre com operar en aquest nou paradigma i aprofitar-se'n en benefici propi. La meua impressió és que la premsa va ser lenta a l'hora d'adaptar-se al canvi. A més, estava immersa en una crisi de model empresarial i necessitava imperiosament continuar rebent l'atenció i els clics dels lectors, i per això també va comprar el discurs. Va ser més tard quan ens vam adonar que això ens portava a tots cap a la crisi de la premsa, i també de la democràcia.

MR: Per això dic sempre que el problema fonamental és de disseny del model. Aquesta revolució informativa no seria tan problemàtica si no fos perquè premia deliberadament la mentida; a partir del moment en què es comencen a recompensar les mentides canvia tota l'estructura d'incentius de la societat. Jo mateixa em vaig fer periodista perquè estic convençuda que la informació és poder, però avui els valors del món han canviat per a les empreses tecnològiques, encara que no pas per a la societat. Crec que estem d'acord que la tecnologia no és perjudicial en si mateixa, jo estic a favor de la tecnologia, encara més, vaig deixar de dirigir el mitjà de comunicació més gran de les Filipines per fundar una empresa emergent digital, precisament, perquè veia el potencial de la tecnologia. El problema sorgeix quan la tecnologia s'erigeix en guardià del sistema i, tot seguit, recompensa els creadors de mentides. El fonament de la democràcia és la transparència i per tenir transparència cal honestedat. Tot això ha canviat l'ecosistema de la informació des de fa més de deu anys. Vostè parlava del model de negoci dels mitjans. Crec que un moment especialment crític va ser quan vam externalitzar la possibilitat de distribuir continguts a través del botó «compartir», cosa que, de manera inadvertida, va regalar l'accés a les nostres dades a les tecnològiques. No exculpo els mitjans d'una part de responsabilitat, estem lluny de ser perfectes. Però els periodistes, si més no, seguim havent de retre comptes i podem rectificar.

CC: I després van ser els governs els que s'hi van sumar...

MR: Sí, el primer va ser Rússia, que va ser una mena d'«unicorn estatal» i que va ser pionera a l'hora de promoure operacions de desinformació sota el nou paradigma comunicacional. Devia ser al voltant de 2014 quan Rússia

va posar en marxa la seva metanarrativa en el conflicte de Crimea, la qual va recuperar el 2022 per justificar la invasió d'Ucraïna. I després molts altres n'han seguit l'exemple. Aquest fenomen també es va sumar a l'aposta de moltes empreses per la viralitat, entre elles *Buzzfeed*, que també van sorgir en aquell moment. Però és evident que aquest disseny atempta contra els nostres drets i contra el bon periodisme perquè premia les mentides i alhora deteriora el bon govern, perquè recompensa el mentider. Aleshores, com podem fer front a aquells rivals polítics que menteixen tota l'estona i als quals no els importa el futur? Es tracta d'un problema cabdal per a tot bon líder que intenta mantenir unida la seva democràcia. Si ets un bon líder, un líder que vol ser transparent i responsable, la mentida i l'odi no formen part del teu programa polític.

CC: Davant d'aquesta lectura de la realitat, que comparteixo, crec que el repte que tenim al davant és desenvolupar un marc legal universal que sigui capaç d'imposar límits a empreses que són transnacionals, quan malauradament, no tenim un enfocament compartit sobre el que significa Internet avui dia, ja que varia enormement segons diversos condicionants interns, com ara si estem en una societat democràtica o autocràtica. Com podríem establir les bases d'una normativa legal conjunta per a tothom, incloent-hi les empreses transnacionals? Quins creu que en són els límits?

MR: La prioritat número u per preservar la democràcia i la integritat dels fets és que els guardians actuals de l'ecosistema de la informació hagin de retre comptes. I així ho vaig dir en el meu discurs d'acceptació del premi Nobel: crec que és absolutament imprescindible que s'anul·li la secció 230 de la Llei de Decència en les Comunicacions (CDA) als Estats Units, que eximeix les empreses tecnològiques de tota responsabilitat en cas de manipulació de la informació a través dels seus algoritmes. I què és un algoritme? Senzillament, una opinió traduïda a codi de programació. És com si haguessin clonat el mateix editor un milió de vegades, amb la consigna de guanyar els màxims diners possibles i amb total impunitat. Des que la CDA va entrar en vigor el 1996, els Estats Units van dir a la resta del món que les mentides quedarien impunes. I no només això, sinó que va assentar les bases perquè les mentides es difonguessin més ràpid que la veritat. I crec que això és precisament el que la Unió Europea vol combatre amb l'aprovació de Llei de Serveis Digitals i la Llei de Mercats Digitals, dues iniciatives que em semblen molt interessants.

CC: Efectivament, ambdues lleis són un primer intent per part de la Unió Europea de regular els serveis digitals a partir dels algoritmes, un repte que no és menor, com Cathy O'Neil ja anticipava el 2016 al seu llibre *Weapons of Math Destruction*: els algoritmes són armes de destrucció matemàtica. La Unió Europea sembla estar decidida a garantir que els algoritmes siguin més transparents. El repte aquí és si podem aconseguir que els algoritmes siguin realment transparents i que les empreses que els desenvolupen retin comptes a Europa. Perquè si cedim completament a les empreses la prerrogativa, per exemple, de moderar el contingut, es convertiran en els guardians de la llibertat d'expressió. I d'aquí a la censura només hi va un pas.

MR: Totalment cert. Això ja passa avui dia, ja fan servir aquest poder per censurar.

CC: Diria que això es deu al fet que la Unió Europea ha optat per centrar-se menys en el contingut i més en la regulació dels algoritmes i de les estratègies en si mateixes, ja que entén el risc que suposa lluitar contra la desinformació i, per tant, perjudicar també la llibertat d'expressió.

MR: Segons la meua opinió, tota aquesta narrativa centrada en la defensa de la llibertat d'expressió és producte de la pressió dels *lobbies* tecnològics. Només l'any passat, les companyies tecnològiques es van gastar 70 milions de dòlars en tasques de *lobby* per imposar la seva narrativa a favor de la llibertat d'expressió, tot i que crec que el debat real no pivota al voltant de la llibertat d'expressió. La prioritat ha de ser assegurar la transparència dels algoritmes.

CC: I evitar comprar l'argumentari que, per exemple, defensa que l'anonimat és essencial per a la llibertat d'expressió...

MR: Exacte! És per això que les iniciatives de la Unió Europea haurien d'estendre's a la resta del món, ja que el més habitual és que les plataformes tecnològiques acabin desenvolupant una mateixa solució per a tothom; això fa que s'usi universalment allò que funciona bé als països rics, sense importar gens ni mica el dany que pugui ocasionar als països de rendes baixes del «Sud Global». No els importa si, per exemple, això provoca un genocidi a Myanmar, com sabem que de fet va succeir, ja que l'ONU i l'empresa de Facebook, Meta, van enviar gent sobre el terreny que ho va corroborar. Coincideixo amb el que diu, que els algoritmes són clau,

però, miri: acabo de tornar de la seu de la UNESCO a París, on hem debatut aquests temes, i la qüestió que ens plantejàvem era com podem incentivar la transparència en el dia a dia de les plataformes tecnològiques permetent, per exemple, que institucions com la Unió Europea obtinguin accés a les dades de les plataformes i puguin monitoritzar-ne l'ús. A l'era de les mentides exponencials, defenso que a llarg termini la principal eina que tenim és l'educació i a mitjà termini, la legislació, però que, a curt termini, tan sols ens tenim els uns als altres, i per això necessitem redefinir l'essència del compromís cívic en un context marcat per les mentides exponencials. No és fàcil, ja que estem en plena transició de model, però la Unió Europea va guanyant a poc a poc la cursa contra la mentida pública i lidera la lluita per protegir-nos-en quan estem en línia i per redefinir Internet al segle XXI, sota el prisma integral dels drets humans i els valors democràtics. Perquè, siguem francs, avui Internet no té aquests valors.

CC: Realment, és prioritari que tinguem aquest enfocament ètic a Internet com més aviat millor, ja que ens servirà també per establir les bases ètiques futures de la incipient Intel·ligència Artificial. Projectem-nos ara cap al futur i suposem que hem reeixit: hem aconseguit que les plata-

formes entrin en raó i que retin comptes. Com n'hem combatut els efectes al llarg d'aquest temps? Em refereixo principalment a aquest efecte que han tingut sobre els moviments socials; avui tenim moltes protestes, però són poques les que acaben triomfant. Les xarxes socials són eines extremadament efectives per reunir les persones que comparteixen objectius, però alhora són també un instrument per polaritzar les opinions.

MR: Recentment hem pogut llegir els resultats d'un estudi de la Harvard University que conclou que les protestes cada vegada són més pacífiques, però també menys efectives a l'hora d'assolir els seus objectius. És important fer aquest tipus de seguiments a llarg termini, per entendre la dinàmica real dels esdeveniments. Si mirem enrere, al període entre 2011 i 2014, no hi ha dubte que aquella Internet permetia l'expressió de noves veus, cosa que va permetre engendrar, per exemple, les protestes de les primaveres àrabs. Gairebé alhora, el 2012, nosaltres vam crear *Rappler*, el portal de notícies filipí per combatre la desinformació i que també es va convertir en una eina d'empoderament ciutadà. Eren els temps del *feed* lineal, en què la informació es mostrava consecutivament. Twitter esdevingué l'esfera pública global, en certa manera la diàspora global: a través

de l'eina *hashtag* s'organitzaven les protestes d'una manera instantània i molt efectiva. Però després, entre 2014 i 2016, van entrar en joc els algorismes, que reordenaven la informació segons criteris determinats com l'afinitat o la rellevància. Va ser el cas de Facebook o de YouTube, que mostren continguts basant-se en algorismes. Comptem amb estudis que demostren que, al Brasil, a través del motor de recomanació, YouTube va ser capaç de crear agrupacions (clústers) de seguidors d'extrema dreta i de partidaris de les teories de la conspiració que més tard van ser el gruix de la base electoral de Jair Bolsonaro. I una cosa semblant va passar amb Donald Trump als Estats Units. Va ser llavors quan vam entrar en una segona fase en què Internet ja no era una eina d'empoderament, sinó tot el contrari; a partir de llavors, els governs –sobretot els il·liberals– es van adonar que podien explotar aquestes eines en benefici propi. Ho vam veure a Rússia amb les successives operacions de desinformació, així com també a Egipte, on el Govern va utilitzar les mateixes xarxes que havien fet servir els joves manifestants per organitzar-se i reprimir-los amb tota la força i la contundència de l'Estat. Si hi va haver un temps en què els règims autoritaris queien com un dòmino, especialment a partir de 2016, la dinàmica es va invertir. Va ser el trànsit de la Primavera Àrab a l'Hivern Àrab. Al meu país, les Filipines, va passar una cosa semblant quan el 2014 Ferdinand Marcos Júnior va començar les operacions d'informació que, literalment, pretenien canviar la història davant dels nostres ulls presentant el seu pare no com un dictador corrupte, sinó com un prohoms de la pàtria, cosa que va aplanar el camí per a l'elecció de Duterte el 2016. Ho vam tornar a veure amb el Brexit, a les portes de l'elecció de Trump als Estats Units. Diria que l'estocada mortal la va tornar a etzibar Facebook, el 2015, quan va introduir els articles instantanis que van fugir definitivament de la veritat i van activar la maquinària algorítmica de difusió de mentides a tota potència. Aquest va ser, per a mi, el principi del final de la democràcia.

CC: I potser també podríem parlar aquí d'algunes de les mesures que es van aprovar en alguns països durant la pandèmia, que, en realitat, van servir per reduir la llibertat d'expressió i la pluralitat dels mitjans, i que estaven més pensades per castigar la dissidència que per perseguir la desinformació, com ara les que es van aprovar a Hongria.

MR: És un dels molts exemples de com aquestes plataformes van permetre un augment

A LES ÚLTIMES DÈCADES HEM VIST UN RETROCÉS TANT DELS INDICADORS MUNDIALS DE LLIBERTAT DE PREMSA COM DELS RÀNQUINGS DE DEMOCRÀCIA

de les teories de la conspiració, per exemple, amb els antivacunes. I això va ser important. A les Filipines, els casos de xarmpió es van triplicar en un any a causa de les reticències dels antivacunes, abans fins i tot de la pandèmia, el 2019, per la qual cosa el terreny estava adobat. Vostè parlava d'Hongria. També a Israel vam veure com s'aprojava legislació restrictiva, i de manera generalitzada a molts llocs del món es van atorgar poders excepcionals al Govern. A les Filipines, el Ministeri de Sanitat i les forces de seguretat van guanyar poder, i el van utilitzar per «assenyalar de vermell» –cosa que a les Filipines es coneix com a *red-tagging*– activistes que a partir de llavors quedaven amenaçats. No oblidem que, durant el Govern de Duterte, quinze membres de l'associació pro drets humans Karapatan van ser assassinats seguint aquesta pràctica. Torno per un moment a la rendició de comptes: com es pot responsabilitzar els que han produït aquesta repressió i fins i tot assassinats? Com es pot responsabilitzar Rússia d'envair Ucraïna? Tot això alimenta l'erosió de l'ecosistema de la informació, i tant el Govern com les plataformes tecnològiques hi tenen la seva part de responsabilitat.

CC: Permeti'm llavors preguntar-li qui i com pot aconseguir que retin comptes.

MR: Crec que és impossible que puguem exigir responsabilitats als estats si no disposem abans de la integritat dels fets. Això significa en primer lloc i des del punt de vista pràctic, que ens hem de desfer com més aviat millor de la secció 230 de la CDA. A les Filipines, la major impunitat avui dia la té el president de Facebook, Mark Zuckerberg, que té les eines per localitzar els responsables dels atacs que hem rebut i dels quals ningú se'n fa responsable. Jo sé molt bé qui hauria de ser-ne el responsable, així que, en primer lloc, hem d'aturar la impunitat i després restaurar la integritat de l'ecosistema

de la informació. Quan es difonen més les mentides que els fets reals el sistema democràtic s'ensorra. Davant d'això, els estats democràtics tenen un marge de maniobra molt més reduït que les dictadures o els estats il·liberals. Recordo que, quan la Unió Europea ens va preguntar si Brussel·les havia fet el que era correcte en prohibir el canal de notícies RT, nosaltres vam respondre que sí, absolutament. Hem de dir les coses pel seu nom: no és un tema de llibertat d'expressió, RT és un canal de propaganda. De la mateixa manera, quan Duterte mentia, nosaltres a *Rappler* ho denunciàvem, i fem el mateix amb Trump. Aquesta és la nostra feina com a periodistes.

CC: No creu vostè que de vegades els polítics estan obstinats en una «batalla de les narratives», amb la qual només busquen aconseguir l'hegemonia imposant la seva visió del món i, si cal, recorrent a la desinformació? Ho dic perquè així ho veiem en temes considerats divisius, com ara el canvi climàtic.

MR: Però no per això ho hem de permetre. De vegades tinc la sensació que volem solucionar els problemes sense eliminar-ne les causes d'arrel, sense entendre que la degradació es produeix en cascada i que, si l'aigua del riu baixa tèrbola, no serveix de res

netejar-ne la desembocadura, n'hem de remuntar el curs fins trobar l'origen de la contaminació. Si se n'eliminen les causes d'arrel, potser els periodistes podran tornar a fer la seva feina. Fixi's en el cas d'Hongria que abans esmentava i que és molt indicatiu, ja que hi ha una coacció als mitjans; fins i tot en aquestes condicions, hi ha periodistes que no cedeixen i mantenen la dignitat. El fet que el president Viktor Orbán hagi incorporat la teoria racista del «gran reemplaçament» al seu argumentari de govern hauria de ser un senyal d'alarma per als governs democràtics. Aquesta ideologia ens porta als pitjors records del passat, que poden destruir el món, i crec que no ha rebut la condemna que mereixia per part dels governs democràtics.

CC: Possiblement el que ha passat és que es normalitzen o accepten certes narratives i discursos polítics que abans eren molt marginals, però que ara tenen uns altaveus molt més grans que mai.

MR: Per aquest motiu jo reclamo sense parar la rendició de comptes de les plataformes tecnològiques. Sense YouTube o Facebook, Jair Bolsonaro probablement no hauria estat president del Brasil. De la mateixa manera, els antivacunes tampoc no haurien crescut tant com ho han fet. A les Filipines l'administració Duterte probablement no hauria

pogut assassinar tanta gent, ni hauria emès deu ordres de detenció contra mi en menys de dos anys. Al meu llibre explico com ho hem patit en persona. Hem vist com les xarxes socials s'han fet servir com a armes, amb la mentida com una arma en mans del Govern. Quan això passa, necessites molta força i determinació per continuar fent la teva feina com a periodista.

CC: Hem parlat molt sobre les empreses de tecnologia, sobre els governs i també sobre els periodistes. En certs països és molt difícil exercir el periodisme, com, per exemple, a Mèxic, on els periodistes es juguen la vida diàriament. No voldria, per tant, acabar aquesta conversa sense preguntar-li pels ciutadans, per com es relacionen i com es comprometen, perquè les mancances de les quals hem parlat també afecten tota la societat i fan que les persones siguin més vulnerables. Com poden els ciutadans fer front a aquesta situació?

MR: En primer lloc, cal tenir en compte que, si ets vulnerable al món físic, també ho ets al món virtual: les dones, el col·lectiu LGTBIQ+ i molts altres col·lectius són doblement vulnerables. Hi ha un volum enorme de misogínia a la xarxa que ha expulsat moltes dones de l'esfera pública. I la gent confia en la política per trobar-hi una solució, quan en realitat no estem davant d'un debat polític, sinó estrictament tècnic i tecnològic. Preguntem-nos què passa quan deliberadament, pel seu disseny, les plataformes difonen mentides en lloc de veritats, quan busquen que passem el màxim de temps possible navegant per pantalles, en allò que es coneix com l'«economia de l'atenció». Tenim precedents d'altres moments en què els humans ens vam convertir en una mercaderia, a través del treball i de l'explotació dels obrers, i hem vist que aquest fet va tenir com a resposta la creació dels sindicats. Això és una esclatxa d'optimisme. Però no hem d'ignorar que aquestes tecnologies actuen com actuen perquè aquesta és la seva funció, pel seu disseny. I això als ciutadans ens afecta almenys en tres àmbits. En primer lloc, en l'àmbit psicològic, personal: avui tenim nivells elevats de depressió, sobretot entre els joves, cosa que se suma a una incidència més alta de trastorns alimentaris i un increment de les taxes de suïcidi. La nostra capacitat d'atenció se n'ha ressentit sensiblement. Quan jo estudiava, se'ns deia que una notícia havia de captar l'atenció del lector els primers deu segons; avui, això ha caigut a tres segons. Sherry Turkle ja en parlava al seu llibre *Alone Together*, i tot indica que

la cosa va a pitjor. En segon lloc, també ens impacta des del punt de vista sociològic, tot i que l'impacte és significativament diferent, ja que el sistema es converteix en un vehicle per controlar les masses i provocar conflictes on mai no n'hi ha hagut. A això se sumen les polítiques d'identitat, que ens esquincen socialment; l'ocupació d'edificis governamentals als Estats Units i al Brasil són una expressió d'aquesta deriva. En tercer lloc, assistim a un nou tipus de comportament humà emergent, l'impacte del qual sobre el cervell i sobre el nostre comportament com a espècie desconeixem. Ja tenim evidències d'una disminució de la capacitat d'atenció: vivim en la immediatesa, no sabem què és real i què no ho és, i les plataformes funcionen sense cap límit i sense directrius. I som a les portes de l'expansió de la Intel·ligència Artificial, la nova frontera, amb eines com l'incipient ChatGPT. La Intel·ligència Artificial no distingeix fets reals de la ficció a les xarxes socials. Estem en un moment crucial en què correm el risc de destruir el bé de la humanitat i canviar el nostre destí com a espècie a pitjor.

CC: Permeti'm, doncs, concloure aquesta conversa amb una referència a una cosa que comenta al seu llibre, quan fa referència a l'erosió del contracte social als Estats Units. Estem en un context de creixent descontentament global, amb més vulnerabilitats i més agressions sobre els nostres drets: ha arribat el moment de dotar-nos d'un nou contracte social? Necessitem redefinir acords tan elementals com els drets humans per adaptar-los a aquesta nova realitat?

MR: Si ens remuntem a fa 75 anys, l'ONU es va crear perquè la humanitat estava a punt de l'extinció. La bomba atòmica ens va donar el poder de destruir el nostre món i ens vam adonar a temps que havíem d'actuar conjuntament. Avui, d'aquesta situació en dic «la bomba atòmica silenciosa». La Declaració Universal dels Drets Humans continua essent vigent, l'única cosa que ha canviat és la propagació de la mentida. I torno a l'origen de tot, a l'inici de la cadena destructiva: si menteixes tota l'estona, en quin tipus d'ésser humà et converteixes? Quin tipus de societat creem? La lluita que tenim ara és contra el feixisme, que està de tornada i en auge. Aquesta realitat ja l'hem viscut i la vam aconseguir superar perquè la humanitat es va adonar del que passava. Hi seran a temps les nacions democràtiques de solucionar aquest problema? Insisteixo, el primer pas hauria de ser la revocació de la

secció 230 de la CDA. També cal aturar la cadena destructiva provocada per les mentides impunes. Aleshores, també hem de posar fi a la impunitat. Estem en un moment en què les regles de les quals ens hem dotat ja no ens serveixen; hem de redefinir les regles que permetin a la humanitat seguir existint, que permetin que existeixin les societats. I deixi'm acabar tornant als fets. Els fets creen la nostra realitat compartida: si no tenim fets, no podem tenir res més. Els governs il·liberals són el resultat del fracàs en cascada de l'ecosistema de la informació; escollim líders antiliberals en part perquè les mentides es propaguen més ràpidament que els fets. I tots els països democràtics del món tracten de descobrir com fer servir les xarxes socials de manera adequada, i evitar que les xarxes socials difonguin mentides. Posem fi a la mentida, comencem per aquí.

CC: Moltes gràcies, María Ressa, per aquesta xerrada tan interessant, ha estat un plaer.

MR: Moltes gràcies a vostès.

Aquesta entrevista és una síntesi editada d'una conversa més extensa, que es troba disponible en format vídeo al canal YouTube de CIDOB, i a la qual es pot accedir a través del següent codi QR:

